

Орбець К. М.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права № 2
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЕКОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ОБУМОВЛЕНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ

У статті розглянуто зміст і роль екологічних чинників у соціальній обумовленості встановлення кримінальної відповідальності за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.

Ключові слова: соціальна обумовленість, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, злочини проти довкілля, екологія, кримінальна відповідальність, криміналізація.

В статье рассмотрены содержание и роль экологических факторов в социальной обусловленности установления уголовной ответственности за незаконное занятие рыбным, звериным или другим водным добывающим промыслом.

Ключевые слова: социальная обусловленность, незаконное занятие рыбным, звериным или другим водным добывающим промыслом, преступления против окружающей среды, экология, уголовная ответственность, криминализация.

The content and the role of environmental factors in the social conditioning of the criminalization of illegal fishery, animal hunting or other water extraction activity are examined in the article.

Key words: social conditioning, illegal fishery, animal hunting or other water extraction activity, crimes against the environment, ecology, criminal responsibility, criminalization.

Якість кримінального законодавства, ефективність кримінально-правового регулювання багато в чому залежать від співвідношення і характеру взаємодії суб'єктивних чинників законотворення та об'єктивних умов існування і потреб розвитку суспільства. А це, у свою чергу, означає, що дослідження соціальної обумовленості кримінальної відповідальності, тобто системи об'єктивних, не залежних від волі законодавця, чинників, які впливають на встановлення, зміну або скасування кримінальної відповідальності за певний вид діянь, набуває важливого значення не лише як складова предмета вивчення юридичної науки, а й серед прак-

тичних орієнтирів діяльності законодавця.

Вкрай актуальними є дослідження соціальної обумовленості у період правових реформ, під час стрімкої зміни законодавства, коли поряд з нагальною необхідністю оцінки нововведень виникає потреба у переоцінці більш усталених приписів, приведення останніх у відповідність з конкретно-історичними умовами розвитку суспільства та сучасним станом науки. Зокрема, що стосується закону про кримінальну відповідальність за злочини проти довкілля, то підлягають детальній науково обґрунтованій оцінці рівень ефективності норм, що містяться у розділі VIII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі –

КК), та достатності криміналізації діянь, що заподіюють істотну шкоду довкіллю або створюють реальну загрозу заподіяння такої шкоди, відповідність санкцій, які застосовуються за вчинення злочинів проти довкілля, дійсному ступеню суспільної небезпечності останніх. Невід'ємним етапом таких досліджень має бути з'ясування екологічних чинників соціальної обумовленості кримінальної відповідальності.

Незважаючи на всю свою значущість та актуальність, проблематика соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за злочини проти довкілля взагалі і злочин, передбачений ст. 249 КК України («Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом»), зокрема залишається недостатньо розробленою, особливо в питаннях встановлення взаємозв'язків між шкодою, заподіяною довкіллю (екологічною характеристикою), та суспільною небезпечністю діяння (соціальною характеристикою). Обсяг напрацьованого матеріалу у цій сфері обмежується переважно окремими розвідками, опублікованими журналістами ЗМІ, публікаціями з екології та фрагментарними частинами робіт криміналістів, яких, зрозуміло, недостатньо для створення повноцінної науково-теоретичної бази в межах науки кримінального права.

Теоретичну основу цієї статті становлять праці Т.О. Дьоміної, О. С. Константінова, Н. О. Лопашенко та деяких інших науковців, а також публікації у ЗМІ, у яких висвітлюються конкретні прояви шкоди, що завдається довкіллю незаконним добуванням водних живих ресурсів.

Метою статті є доведення необхідності не лише збереження, а й посилення кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 249 КК України, в контексті екологічних чинників.

Екологічні чинники соціальної обумов-

леності кримінальної відповідальності за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом відображають властивості водних живих ресурсів як особливого природного об'єкта, що являє собою екологічну цінність, характер їх взаємодії з іншими природними об'єктами у межах водної екосистеми та з суспільством. У літературі сукупність зовнішніх чинників водного середовища розподіляють на три групи: абіотичні, тобто фактори неживої природи (сольовий склад води, її температура, прозорість, водневий показник, газовий режим, якісний та кількісний склад біогенних і органічних речовин, характер донних відкладів тощо); біотичні – фактори взаємодії живого з живим (трофічні ланцюги біоти, густина заселення екологічної ніші, біотичні взаємодії, вплив продуктів життєдіяльності гідробіонтів і продуктів розкладання відмерлих особин); антропогенні – пов'язані з господарською діяльністю людини (гідробудівництво, водогосподарська меліорація, забруднення тощо) [3, с. 159]. Чинники кожної з перерахованих груп взаємопов'язані і позначаються на виконанні відповідною екосистемою екологічних функцій: енергетичної, організаційної, біогеохімічної, водотрансформаційної та середовищеутворюючої [3, с. 329]. Тому наслідки негативних змін у будь-якому компоненті (наприклад, нераціонального зменшення популяцій водних тварин і рослин) проявляються у стані екосистеми в цілому, знижуючи рівень безпечності довкілля для життя і здоров'я людини та погіршуючи умови життєдіяльності суспільства.

Водна екологічна система відбиває загальний стан довкілля, проте водночас має власні тенденції розвитку.

Для України проблема суспільно небезпечних посягань проти довкілля є особливо гострою. На офіційному рівні, як це зазна-

чено в Основних напрямках державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, затверджених Постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 року, нинішня екологічна ситуація в Україні характеризується як кризова, що стало наслідком тривалого нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу України [13, с. 770]. Однак екологічна криза характеризує стан довкілля не лише в Україні, вона належить до глобальних проблем людства, викликаних надмірним антропогенним навантаженням на природу, і насамперед на біосферу.

Основною деструктивною зміною у водній екосистемі, яка викликає потребу у встановленні кримінальної відповідальності за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, є втрата біологічного різноманіття водних тварин та рослин. Можливими причинами цієї втрати можуть бути: втрата середовища існування; розповсюдження екзотичного різновиду; незаконне добування біологічних ресурсів; „взаємозалежні” природні ефекти; забруднення і глобальна зміна навколишнього середовища; зростання кількості населення; структура виробництва і надмірне споживання [10, с. 308-311]. Більшість цих причин пов'язані з негативним впливом різних видів господарської діяльності людини, що можуть здійснюватися як у правомірних, так і заборонених законом формах.

Ще в 1990-х роках було відзначено, що 70% нерестовищ Світового океану стали непридатними для розведення мальків, а 25 найбільш цінних промислових видів риб або повністю знищені, або чисельність їх популяції різко скоротилася через постійний хижацький вилов. Лише за 20 років, з середини 1950-х до кінця

1970-х років, кількість живих організмів в океані скоротилася на 20-30% [9, с. 66].

Про тенденцію поступової втрати біологічного різноманіття водних організмів в Україні свідчать такі дані. В Азовському морі зникли або майже зникли такі звичні колись види риб, як лящ, чехонь, селява, тарань, камбала, судак, азовський оселедець, чорноморська кефаль та осетрові [7]. У Каховському водосховищі зникли мінога українська, білуга, виз, чечуга, осетер, севрюга, лосось чорноморський, вирезуб, бобирець дніпровський, марена дніпровська, селява, клепець, синець, йорж носар, пуголовочка зірчаста; зникають ялець, головень, підуст [14, с. 54]. У Дніпро-Бугському лимані з 60 промислово значущих видів риб залишилося тільки 20. Аналогів такого знищення не було ніде у світі [4, с. 25]. Загалом за останні 15 років у водоймах України чисельність багатьох видів риб, таких, як шука, карась сріблястий та золотий, минь, лящ, скоротилася в 70-150 разів, а кількість осетрових становить менше 1% від тієї, що була ще в середині 1990-х р.р. [1, с. 29].

Усе більше видів водних організмів заносяться до Червоної книги України й нагально потребують особливого захисту. Наприклад, відповідно до наказів Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 17 червня 2009 року № 312 „Про затвердження переліків видів рослин та грибів, що заносяться до Червоної книги України (рослинний світ), та видів рослин та грибів, що виключені з Червоної книги України (рослинний світ)” [11] і № 313 „Про затвердження переліків видів тварин, що заносяться до Червоної книги України (тваринний світ), та видів тварин, що виключені з Червоної книги України (тваринний світ)” [12] до Червоної книги занесено 60 видів водоростей (серед яких 1 вид віднесено до ка-

тегорії зникаючих), 2 види гідроїдів (зокрема, 1 зникаючий вид), 8 видів п'явок (4 з яких зникаючі), 31 вид ракоподібних (17 зникаючих), 2 види двостулкових, 2 види міног (обидва зникаючі), 69 видів променеперих риб (з яких 15 зникаючих видів і 3 зниклих), 3 види безхвостих земноводних (1 вид зникаючий) та 3 види китоподібних. Водночас виключено з Червоної книги України серед водних організмів лише 1 вид водоростей та 2 види променеперих риб. За оцінками різних дослідників, у фауні України налічується від 34 тис. до 45 тис. видів тварин, серед яких 200 видів риб і 17 видів земноводних, а флора представлена 27 тис. видів, включаючи 4720 видів водоростей [3, с. 87]. Таким чином, лише за останні роки рідкісними визнано більше третини від усіх видів риб та близько 1,3% видів водоростей. Навіть для водоростей ці показники виглядають суттєвими, враховуючи набагато менші обсяги їх добування порівняно з представниками риб. Якщо подібні тенденції зберігатимуться й упродовж наступних десятиліть XXI століття, існують передумови прогнозувати, що внаслідок впливу антропогенних факторів, і не в останню чергу протиправних посягань на довкілля, основні промислово значущі види водних тварин і рослин можуть повністю зникнути. Уже зараз, як відзначають українські та російські науковці, регіон Азовського басейну перетворився на відстійник усіляких відходів, кладовище цінних порід риби [6, с. 25]. Аргументом на користь визнання сучасного стану рибного господарства як катастрофічного може бути серйозна дискусія щодо можливості введення повної заборони на промисловий вилов прісноводної риби [4, с. 25]. На нашу думку, запровадження тимчасового (приблизно на 3-5 років) мораторію на промисловий вилов риби одночасно з розширенням ознак складу злочину, передбаченого

ст. 249 КК, може стати ефективним юридичним засобом, спрямованим на недопущення остаточного зникнення біологічних ресурсів водних екосистем в Україні.

Екологи зауважують, що зникнення одних видів тварин або рослин тягне за собою зникнення інших, пов'язаних видів. Екологічні ніші і ланки харчового ланцюга, які звільняються, в ході екологічного дублювання замінюються на такі види, що можуть виявитися небажаними для людини в господарському чи медичному відношенні. Якщо ж через різке видове збідніння природа не знайде матеріалу для заміни, це може призвести до повної загибелі екосистеми [2, с. 44], тому видове різноманіття оцінюється екологами як важливий чинник стабільності екосистеми [5, с. 329]. Отже, зникнення промислово значущих видів тваринного та рослинного світу може тягнути за собою поширення у водоймі нових видів, екологічна або промислова цінність яких є низькою. Але набагато тяжчим наслідком нераціонального використання водних живих ресурсів може бути спустошення водойм, аж до повного зникнення цілих екосистем.

Несприятлива екологічна ситуація, наслідки Чорнобильської катастрофи, масштабне забруднення вод і атмосферного повітря промисловими викидами й іншими небезпечними речовинами надають ще більшого соціального значення правовій охороні водної екосистеми довкілля. Сукупність цих чинників зумовлює загрозу для життя і здоров'я людини на генному рівні. Як зазначається в Національній доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2001 році, зміни гідрологічного та гідрохімічного режимів водойм призводять до порушень річних біологічних циклів та процесів розмноження у риб. За цих умов спостерігається поява аномалій у будові внутрішніх органів риб, виникають

хронічні захворювання. Кількість генетично зумовлених вад зростає при схрещуванні близькоспоріднених видів риб [8, с. 103]. Характер впливу продукції, створеної з таких біоресурсів, як і генно модифікованих продуктів, на здоров'я людини (як сучасної, так і майбутніх поколінь) наукою не встановлений однозначно, тому не виключена можливість тяжких наслідків. При незаконному вилові реалізація продуктів та продукції добування здійснюється безконтрольно, що підвищує ризик потрапляння до організму споживачів біологічних матеріалів з генетичними мутаціями, радіоактивно забруднених тощо, що становить загрозу

як для життя і здоров'я певної особи, так і для громадської безпеки в цілому.

Екологічні чинники характеризують лише один аспект соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, вони невіддільні від соціально-економічних, кримінологічних та нормативних чинників, взаємопов'язані з ними, проникають одні в інші. Тож виникає потреба в подальших дослідженнях різних груп зазначених чинників, створення належної теоретичної бази для вдосконалення кримінального закону і практики його застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буткевич, Б. Велика риболовля [Текст] / Б. Буткевич // Український тиждень. – 2009. – 5-11 червня. – № 22. – С. 26-29.
2. Демина, Т. А. Экология, природопользование, охрана окружающей среды [Текст] / Т. А. Демина. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 143 с.
3. Екологічна енциклопедія [Текст]: У 3-х томах / редкол.: А. В. Толстоухов (голов. ред.) та ін. – К.: ТОВ „Центр екологічної освіти та інформації”, 2006. – Т. 1. А-Е. – 432 с.
4. Ковалевская, Н. Клевое дело [Текст] / Н. Ковалевская // Власть денег. – 2010. – № 24. – С. 24-25.
5. Константинов, А. С. Общая гидробиология [Текст]: учебн. / А. С. Константинов. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 1986. – 472 с.
6. Лопашенко, Н. А. Экологические преступления: социальная опасность и уголовно-правовой анализ [Текст] / Н. А. Лопашенко // Право и политика. – 2001. – № 9. – С. 23-31.
7. Манько, М. Браконьерство стало професією [Текст] / М. Манько // Голос України. – 2008. – 11 квітня. – № 70. – С. 8.
8. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2001 році [Текст] / Мін-во екології та природних ресурсів України. – К.: Вид-во Раєвського, 2003. – 184 с.
9. Олдак, П. Г. Колокол тревоги: пределы бесконтрольности и судьбы цивилизации [Текст] / П. Г. Олдак. – М.: Политиздат, 1990. – 198 с.
10. Основи стійкого розвитку [Текст]: навч. посіб. / за заг. ред. Л. Г. Мельника. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2005. – 654 с.
11. Про затвердження переліків видів рослин та грибів, що заносяться до Червоної книги України (рослинний світ), та видів рослин та грибів, що виключені з Червоної книги України (рослинний світ) [Текст]: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 17 червня 2009 р. № 312 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 55. – Ст. 1930. – С. 137-197.
12. Про затвердження переліків видів тварин, що заносяться до Червоної книги України (тваринний світ), та видів тварин, що виключені з Червоної книги України (тваринний світ) [Текст]: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 17 червня 2009 р. № 313 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 55. – Ст. 1931. – С. 198-230.
13. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки [Текст]: Постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. № 188/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 38-39. – Ст. 248. – С. 770-816.
14. Щербуха, А. Каховське водосховище [Текст] / А. Щербуха // Світ рибалки. – 2008. – № 1. – С. 54-55.

Наукове періодичне видання

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ПУБЛІЧНОГО
ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА**

Науковий журнал

2 (10) 2015

ISSN 2306-9104

Наукове періодичне видання
***Актуальні питання публічного
та приватного права***

Науковий журнал

2 (10) 2015

Виходить шість разів на рік.

Редактор, коректор – Василенко Т.О.

Верстка-дизайн – Стельмашук Г.В.

Відповідальність за підбір, точність наведених на сторінках журналу фактів, цитат, статистичних даних, дат, прізвищ, географічних назв та інших відомостей, а також за розголошення даних, які не підлягають відкритій публікації, несуть автори опублікованих матеріалів. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. Матеріали публікуються в авторській редакції. Передрукування матеріалів, опублікованих в журналі, дозволено тільки зі згоди автора та видавця. Будь-яке використання – з обов'язковим посиланням на журнал.

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ №19416-9216Р від 25.10.2012 р.

Засновник журналу: ГО «Причорноморська фундація права»

© ГО «Причорноморська фундація права», 2015

© Автори наукових статей, 2015

© Дизайн, Стельмашук Г.В., 2015

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ.....	5
Бондар Н. А. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕЦЕПЦІЇ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ ПОЛЬЩІ.....	5
Зуєва В. О., Шапенко Л. О. РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІЙ ПРАВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	13
Крутько А. Л. ОРГАНІЗАЦІЯ ІНІЦІАТИВНОЇ ГРУПИ ТА РОЗРОБКА ЗАКОНОПРОЕКТУ ЯК ПОЧАТКОВА СТАДІЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАРОДНОЇ ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ.....	19
РОЗДІЛ 2 ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО.....	24
Гнатів К. В. ПОПЕРЕДНЄ СУДОВЕ ЗАСІДАННЯ: ПОНЯТТЯ, МЕТА ТА ЗАВДАННЯ.....	24
Єфіменко О. Р. ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ.....	30
Стратійчук В. В. ПІДСТАВИ І СПОСОБИ ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА ПРЕДМЕТ ШОТЕКИ.....	36
РОЗДІЛ 3 ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	45
Гулаткан Т. В. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ ВИНИКНЕННЯ ТРУДОВОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ПРАЦІВНИКА.....	45
РОЗДІЛ 4 ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО.....	51
Кузьменко Н. О. ПОНЯТТЯ, ПРАВОВА ПРИРОДА ТА МІСЦЕ РІШЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН.....	51
Муравська М. Л. ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ФІНАНСУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ В ЄС.....	63
Проців О. Р. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ СКАЗУ У МИСЛИВСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ГАЛИЧИНИ СЕРЕДИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	71
РОЗДІЛ 5 АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО.....	78
Багмут Г. В. ІСТОРИЧНІ ВІХИ СТАНОВЛЕННЯ УБОЗУ.....	78
Кучерук Н. С. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ.....	83

Ярема О. Г. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ.....	87
РОЗДІЛ 6 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО.....	93
Алексейчук В. І. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ПЕНІТЕНЦАРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ТА СИСТЕМИ.....	93
Михалко І. С. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ВІДПОЧИНОК.....	102
Орбець К. М. ЕКОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ОБУМОВЛЕНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ.....	108
РОЗДІЛ 7 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО.....	113
Братко І. В. ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	113
Власенко В. О. ЕКОЛОГІЧНА ЕКОНОМІКА У СИСТЕМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ.....	120
Каменська Н. П. МІЖНАРОДНА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДЕФІНІЦІЇ.....	129
РОЗДІЛ 8 ФІЛОСОФІЯ ПРАВА.....	134
Тігаренко А. А. ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВ НАРОДУ (НАЦІЇ) В МЕЖАХ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ НА ОСНОВІ МІЖНАРОДНОГО ПРИНЦИПУ ПРАВА НАРОДУ (НАЦІЇ) НА САМОВИЗНАЧЕННЯ.....	134